

Ks. dr hab. Piotr Rossa

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Teologiczny

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgra lic. Bartosza Adamskiego "La libertad de Dios en Thomas Talbott: una valoración desde Tomás de Aquino", napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Piotra Roszaka, wykonanej na zlecenie Przewodniczącego Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu ks. dra hab. Zbigniewa Zaremskiego, prof. UMK.

Wprowadzenie

Wolność będąc zdolnością do dysponowania sobą za pośrednictwem własnych decyzji jest jedną z najważniejszych charakterystyk osoby. Dla chrześcijaństwa wolność jest najpierw przymiotem samego Boga, objawiającego się człowiekowi w sposób niczym nie uwarunkowany i obdarowujący nią człowieka. Wolność stanowi konstytutywny wymiar osoby ludzkiej, człowieka, który może się dzięki niej w pełni urzeczywistnić. We współczesnym świecie, aktualnej perspektywie kulturowej, bardzo często jest ona rozumiana jako oderwanie dzieła od osoby, jako rzeczywistość indywidualnego chwilowego kaprysu człowieka.

Myśl chrześcijańska bardzo mocno akcentując wolną wolę człowieka odnosi się do prawdy o stworzeniu go na Boże podobieństwo i „uwolnieniu” tej ludzkiej wolności po upadku dzięki odkupieniu dokonanemu przez Jezusa Chrystusa. We wszystkich wiekach poświęcano wiele refleksji tematyce wolności Boga i wolności człowieka wyjaśniając je, bądź mierząc się z pojawiającymi się uproszczeniami czy też błędami.

Tak fundamentalna kategoria dla ludzkiego życia jak wolność we wszystkich jej wymiarach, współcześnie zwłaszcza wymaga nowego namysłu i przypomnienia jej zakorzenienia w przestrzeni wolnego działania Boga. W tak aktualny temat wpisuje się swoimi badaniami ks. mgr lic. Bartosz Adamski, dzieląc się ich wynikami w przedłożonej do recenzji pracy doktorskiej.

Charakterystyka i ocena dysertacji

Rozprawa ks. Adamskiego przekazana do oceny liczy 199 stron, na co składają się: spis treści, wykaz skrótów, wstęp, trzy rozdziały, zakończenie i bibliografia. Rozprawa została napisana w języku hiszpańskim. Na końcu pracy zostało dołączone streszczenie w językach polskim i angielskim.

Rozprawę otwiera wstęp, który jest rzeczowym przedstawieniem istoty omawianych w następujących po nim rozdziałach kwestii. Obok ukazania w nim treści uzasadniających i prezentujących przyjętą przez autora optykę badawczą stanowi on kompetentną wypowiedź zarówno odnośnie problematyki wolności Boga i człowieka, jak i przywołanych filozofów i teologów zajmujących się tą problematyką. Wprowadza też w wystarczającym stopniu w rzeczywistość myślicieli, których nauczanie będzie omawiane w poszczególnych rozdziałach.

Pierwszy rozdział rozprawy zatytułowany jest „La libertad de Dios en Thomas Talbott” (s. 11-75). Najpierw przedstawiona została koncepcja wolności Talbotta w jej ogólnym rozumieniu. Autor zarysowuje przy tym nieco szerszy a niezbędny kontekst współczesnych badań nad wolnością, w których sytuuje stanowisko profesora z Salem. Uwagę przykuwa w tym paragrafie myśl o sposobach odrzucenia Boga obecna w pismach Talbotta. Jest to ciekawy wątek, który podjął doktorant, zarówno z racji ukazującej się mocnej perspektywy intelektualistycznej u profesora z Salem, jak i skutków tej myśli dla szerszego rozumienia wolności Boga i człowieka. Ma to swoje znaczenie także w pojmowaniu grzechu, różnym u Talbotta od katolickiego nauczania, co autor pracy dostrzega i podkreśla. Ks. Adamski po tym ogólnym przedstawieniu koncepcji wolności Talbotta przechodzi do bardziej szczegółowego jej omówienia, próby jej zdefiniowania i podkreślenia jej cech charakterystycznych. Następnie autor rozprawy przedstawia obraz Boga, który wynika z przebadanych tekstów Talbotta. Umożliwia to doktorantowi umiejscowienie poglądów Talbotta na wolność w nauczaniu o boskiej istocie i jej najważniejszych atrybutach. W tym paragrafie m.in. omawiając kategorię miłości Boga, autor nie pomija rodzących się przy analizach tekstów Talbotta myśli o pewnych redukcjach czy nadmiernych antropomorfizmach (rodzi się przy tej okazji myśl o braku głębszego zaplecza metafizycznego w ujęciach profesora z Salem). Na koniec ks. Adamski opisał relację między Bogiem a światem w kontekście Bożej wolności. Podkreślił przy tym wolność aktu stwórczego. Perspektywa stworzenia poprowadziła doktoranta do przedstawienia relacji między Bogiem a ludzką wolnością. Problematyka ta podejmowana jest przez Talbotta szczególnie przy istotnej dla niego koncepcji powszechnego zbawienia, a także związanej z nią ideą swoistego automatyzmu zbawczego, pociągając za sobą skutki dla rozumienia wolności Boga.

Należy podkreślić pogłębioną znajomość tekstów Talbotta i obecnych w nich idei, która pozwala ks. Adamskiemu poczynić dobrze ugruntowaną w źródłach całościową panoramę jego myśli, a także prowadzonych z nią debat odnośnie wolności.

W drugim rozdziale zatytułowanym „La libertad de Dios en Tomás de Aquino” (s.76-136) autor wyjaśnił najpierw wolność w perspektywie atrybutu Bożego (*atributo operativo*) w dziełach Akwinaty. Następnie przedstawił obszernie wolność Boga w aktach *ad extra*. Słusznie poświęcił tej części rozważań stosunkowo dużo miejsca, gdyż stanowi to mocne zaplecze dla odniesień Akwinaty do tematu, który został podjęty w tej pracy. W tej części zostały opisane Boża wola i jej wolność. Następnie został podjęty temat stworzenia i opatrności, ukazany w odniesieniu do Bożej wolności. Stanowi to podstawę do opisanego zgodności pomiędzy wszechmocną wolnością samego Boga a wolnością człowieka. Wszystko to, co zostało dotychczas zawarte w tym rozdziale, pozwala autorowi pracy przedstawić i wyjaśnić nauczanie Tomasza z Akwinu na temat wolności Boga w Jego życiu wewnętrznym. Ks. Adamski

przedstawia zgodność konieczności i prostoty w Bogu oraz trynitarne pochodzenia w ich relacji z Bożą wolnością. Słusznie podejmując refleksję nad życiem wewnętrznym Boga, a także Jego relację do stworzonego świata w działaniach ad extra, autor przedstawia całą myśl Tomasza o wolności Boga.

Autor dysertacji poczynił w tym rozdziale dobrze zrealizowaną syntezę myśli Tomasza z Akwinu na podstawie najważniejszych jego wypowiedzi, wykazując się ich znajomością i odważnie nie pomijając wątków, które mogłyby zostać odebrane jako poboczne dla badanego tematu, a jednak są niezbędne dla przybliżenia pełnej myśli Akwinaty o wolności. Doktorant podkreśla przy tym zakorzenienie myśli Tomaszowej w Objawieniu i Tradycji, jak też całą głębię metafizyczną jego refleksji. Jako szczególnie istotne myśli warto przywołać te dotyczące zgodności wolności i wszechmocy Boga, które uwidaczniają niezwykle spójność i harmonię teologii Tomasza z Akwinu. Doktorant zauważa też, że we współczesnym świecie nie można rozwijać refleksji teologicznej bez powiązania jej z Jezusem Chrystusem, co podejmuje zwłaszcza przy refleksji o Opatrzności Bożej Akwinaty. Poczyniona przez doktoranta synteza doktryny o wolności Tomasza z Akwinu podejmując tak szerokie spektrum refleksji o istocie Boga, Jego naturze, Jego przymiotach i Jego związku ze światem stworzonym, pozwala odpowiedzieć na tezy podnoszone z ujęcia Talbotta i ukazać Boga, zachowując przy tym wszystkie Jego przymioty, a także wolność innych istot rozumnych.

Trzeci rozdział rozprawy zatytułowany „Valoración de la doctrina de Thomas Talbott sobre la libertad divina a la luz de Tomás de Aquino” (s. 137-177) to bardzo interesujący i zestawiający wyniki badań opisanych w dwóch pierwszych rozdziałach tekst, który pozwala ks. Adamskiemu dojść do wyznaczonego przez niego celu tej rozprawy. Najpierw zostało poddane ocenie pojęcie wolności profesora z Salem. Doktorant potwierdził jego mocno intelektualistyczną postawę w ujęciu wolności, a także opisał konsekwencje tego rozumienia dla teologii. Następnie zostało dokonane porównanie nauczania o wolnym Bogu u Talbotta i Tomasza z Akwinu. Pozwoliło to autorowi rozprawy wydobyć bogactwo i głębię myśli tomistycznej, a także ukazać błędne czy też niepogłębione stwierdzenia obecne w pismach Talbotta.

Warto podkreślić umiejętność, jaką wykazał się doktorant wydobywając w tym rozdziale zarówno podobieństwa, jak też różnice pomiędzy myślą o wolności u Tomasza z Akwinu i Thomasa Talbotta. Szczególnie ukazała się w tej części pracy doskonała znajomość przez doktoranta szerszego horyzontu studiowanej problematyki. Przy porównaniu refleksji obu autorów o wolności doktorant pokazuje konsekwencje ich myśli nie tylko dla wymiaru moralnego życia ludzkiego, ale też dla całego światopoglądu chrześcijańskiego. Ks. Adamski wydobył też ważne charakterystyki dla każdego z omawianych autorów: dla Talbotta jest to perspektywa często wręcz chronologiczna, podczas gdy dla Akwinaty jest to perspektywa ontologiczna. Myśl Tomasza z Akwinu jawi się w przedstawionym porównaniu wizji wolności, jako użyteczne narzędzie dowartościowania innych myśli (nawet współczesnych) i udowadniania ich zgodności (bądź niezgodności) z nauczaniem katolickim. W prezentowanej wizji doktorant odniósł się również do nieścisłości w myśli profesora z Salem m.in. przy analizie zbawczej woli Boga stojącej zdaniem Talbotta w gruncie rzeczy ponad ludzką wolnością, co przeczy zarazem innej jego myśli o maksymalnej wolności istot rozumnych.

Ważną też jest ukazanie bogactwa i ponadczasowości myśli Tomasza z Akwinu, gdy chodzi o zachowanie tajemnicy Boga i odpowiedniego języka w Jego poznawaniu (wartość ta ujawnia się szczególnie w języku analogii). Doktorant akcentuje wolność Boga od zewnętrznych zobowiązań, podejmowaną przez Tomasza, a w jakiś sposób naruszaną przez Talbotta (gdy sugeruje on taką sytuację w perspektywie Bożej miłości w odniesieniu do stworzenia). Jest to jedno z wielu uproszczeń Talbotta, wydobyte przez doktoranta w nieco szerszej perspektywie uniwersalizmu. Rozważenia wymagać może umieszczenie w tekście głównym części refleksji w ostatnim paragrafie tego rozdziału poświęconej „argumentowi jednej drogi”, sednie wielu teorii ewolucyjnych, w którym – owszem – Talbott wraz ze swoim myśleniem się ukazuje. Z innej strony cenne dla całości ujęcia tej pracy są całe strony poświęcone refleksji o grzechu i doświadczeniu zła w perspektywie wolności Boga i człowieka (s. 174nn).

Podsumowanie – przedstawia wnioski odnoszące się do wszystkich problemów i hipotez. Jest skonstruowane w sposób rzeczowy i uporządkowany.

Głównym celem rozprawy jest zbadanie idei wolności Boga w pracach Thomasa Talbotta, przedstawiciela środowiska akademickiego, w którym kultywowana jest analityczna filozofia religii, emerytowanego profesora filozofii na Willamette University w Salem, i zestawienie jej z klasycznym stanowiskiem reprezentowanym przez Tomasza z Akwinu, by w świetle jego myśli dokonać oceny idei wolności Talbotta. Cel jest dobrze sformułowany. Refleksja ta jest ważna ponieważ wskazuje, iż we współczesnej debacie nadal aktualna jest klasyczna myśl Tomasza z Akwinu i może ona służyć jako podstawa wartościowania nowszych nurtów myślenia.

Właściwie została określona baza źródłowa dla przeprowadzenia badań, jak też etapy metody zastosowanej przez autora dysertacji. Autor zebrał najpierw, przeanalizował i zestawiał teksty głównych dzieł Tomasza z Akwinu i Thomasa Talbotta na temat wolności. Poczynił na podstawie tych tekstów wstępny zarys doktryny Akwinaty i Talbotta, co umożliwiło mu zbadanie doktrynalnej perspektywy nauczania obydwóch autorów. Dalej dokonał uzupełnienia dotychczasowego studium poprzez lektury i analizy pism wtórnych, by ostatecznie sporządzić syntezę tematu wolności Boga u Talbotta i Tomasza z Akwinu, i, w końcu, ocenić kategorię wolności Boga w rozumieniu profesora z Salem według doktryny Akwinaty. Cała powstała w ten sposób rozprawa stanowi niezwykle ciekawą i pociągającą postać hipotetycznej debaty pomiędzy Talbottem a Tomaszem z Akwinu nad tak ważnym i aktualnym tematem dotyczącym Boga i jego relacji z człowiekiem.

Opis tego projektu badawczego jest czytelny i prawidłowy.

Język rozprawy jest językiem specjalistycznym, dotyczącym trudnych zagadnień filozoficznych i teologicznych przedstawionych w jasny sposób. Na uwagę zasługuje sprawność autora w prawidłowym stosowaniu pojęć. Autor wykazuje duże kompetencje świadczące o swojej dojrzałości naukowo-badawczej.

Przypisy zostały ponumerowane oddzielnie dla każdego rozdziału i są właściwie skonstruowane. Praca została niezwykle starannie przygotowana do edycji.

Dużą wartością pracy jest nie tylko odwołanie do źródeł, opracowań i studiów, z których doktorant korzystał, ale też zamieszczenie ich najbardziej kluczowych fragmentów w tekście pracy, tak by czytelnik mógł znaleźć w nich potwierdzenie poczynionych analiz i interpretacji.

Przedstawiona rozprawa sytuuje się w ważnej może szczególnie współcześnie wobec zamętu w ujęciach wolności zarówno w kulturze, refleksji filozoficznej jak i teologicznej jako ważny głos w tej refleksji. Praca ta wnosi swój wkład w tej refleksji poczynając od metody – zwłaszcza uwzględniania analogii (a szerzej ukazania istotnej roli metafizyki, a także jej wykorzystania we współczesnych debatach). To spojrzenie metafizyczne chroni też od zagrożeń stosowania niedoskonałych analogii.

Swoimi rozważaniami szczególnie, gdy chodzi o ujęcie Talbotta, doktorant wzywa do nieupraszczania refleksji nad ważnymi tematami. W odniesieniu do Boga Jego atrybuty takie jak wszechmoc, nieomyślność i wszechwiedza, to nie tylko synonimy dla kategorii miłości definiującej naturę Boga (jak u Talbotta), ale mają one swoją historię i miejsce w ważnych punktach refleksji o Istocie Najwyższej, tak by nie ograniczać wolności Boga jakąś determinacją. Prezentując zaś syntezę Akwinaty i w jej perspektywie oceniając myśl profesora z Salem o funkcjach dwóch zdolności intelektualnych ks. Adamski podkreśla potrzebę równowagi (w tym przypadku bez popadania ani w intelektualizm ani w woluntaryzm). „Samo zagadnienie wolności Boga, ukazane u obu autorów, otwiera – jak zauważa autor dysertacji – wiele kolejnych zagadnień kluczowych dla szeroko rozumianej kultury teologicznej” (s. 197).

Wyniki badań są prezentowane w sposób przejrzysty i uporządkowany. Całość stanowi spójną wypowiedź, w której autor daje się poznać zarówno jako dobry badacz, ale też jako kompetentna osoba sprawnie poruszająca się w skomplikowanej materii filozoficzno-teologicznej, którą analizuje. Wystarczająco kompetentna jest także warstwa interpretacyjna tej pracy.

W ramach dyskusji chciałbym zapytać doktoranta o następujące kwestie:

1. Proszę o przybliżenie Boskiej prostoty utożsamianej z siłą Bożej miłości w rozumieniu T. Talbotta.
2. Jakie argumenty odnajdujemy w myśli Tomasza z Akwinu kwestionujące swoisty „automatyzm zbawczy” T. Talbotta?

Wniosek końcowy

Reasumując przedstawione wyżej argumenty stwierdzam, że poddana recenzji rozprawa ks. mgra lic. Bartosza Adamskiego przygotowana pod naukowym kierunkiem ks. prof. dra hab. Piotra Roszaka posiada wszystkie cechy dobrej rozprawy naukowej. Charakteryzuje się oryginalnością twórczą i poprawnym naukowo przedstawieniem problemu badawczego i spełnia wymagania stawiane wobec prac w przewodzie doktorskim. Gratuluję promotorowi ks. prof. dr hab. Piotrowi Roszakowi i prof. dr Enrique Alarcón Moreno.

Rozprawę oceniam pozytywnie i wnoszę do Przewodniczącego Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu ks. dra hab. Zbigniewa Zaremskiego, prof. UMK o dopuszczenie autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ks. Piotr Rossa

Ostrów Wielkopolski, 05.02.2024